

BIJEENKOMST OP WOENSDAG 20 NOVEMBER 1957
TE 's-HERTOGENBOSCH

Voordracht gehouden voor de Vereniging ter beoefening
van de Krijgswetenschap

door

de Majoor van de Generale Staf J. VAN ELSSEN

over

„DE PLAATS VAN DE LOGISTIEK IN DE KRIJGSWETENSCHAPPEN”

Voorzitter: Z.E. Luitenant-Generaal b.d. M. R. H. CALMEYER

De Voorzitter:

Mevrouw, Mijne Heren. Ik open hierbij deze vergadering en heet U allen hartelijk welkom. Ik ben zeer verheugd dat U in zo grote getale bent opgekomen. Aangezien er geen zaken van huishoudelijke aard zijn te bespreken, geef ik thans het woord aan de Majoor Van Elsen voor het uitspreken van zijn voordracht.

Majoor Van Elsen:

Mijnheer de Voorzitter, indien ik vooraf had geweten, wat het mij moeite zou kosten om alleen al vast te stellen wat er onder de titel van deze voordracht valt te verstaan, geloof ik, dat ik mij nog wel eens zou hebben bedacht, om de onder deze titel aangekondigde voordracht te houden.

Ik dank de Luitenant-Kolonel P. E. Jansen Schoonhoven van de Koninklijke Luchtmacht en de Majoor van de Generale Staf W. F. ten Boske voor de hulp, die zij mij bij het ontwerpen van deze voordracht hebben geboden.

Ik wil voorop stellen, dat ik mij geenszins vlei met de gedachte, dat nu, na het houden van deze voordracht, voor eens en voor altijd vaststaat, hoe de verhouding van logistiek tot de overige krijgswetenschappen is. Gelukkig is de wetenschap waaraan onze vereniging zijn aandacht wijdt een levend geheel, waarin zich steeds weer nieuwe problemen voordoen en bekende problemen steeds weer in een nieuw licht komen te staan.

De eerste moeilijkheid ligt al in de vraag: „Wat is logistiek?” Zoals wij hier bijeen zijn, hebben wij hiervan ieder voor zich een zeker begrip. Maar of Uw buurman daaronder hetzelfde verstaat als U zelf, is een vraag en waarschijnlijk is dit zelfs niet het geval. Op dit moment zal ik mij, om redenen, die ik in het verloop van mijn voordracht hoop duidelijk te maken, onthouden van een definitie; er zijn trouwens al genoeg definities over logistiek. Voorlopig zal ik eronder verstaan al datgene, dat vroeger ten onzent werd aangeduid met verzorging, verpleging, etappendienst en intendance (in de oude betekenis). Evenals de verzamelbegrippen, planning, management en communications voldoet het begrip logistiek blijkbaar aan de behoefte om iets aan te duiden waarvan ieder het zijne kan denken, maar waaromtrent allen toch een gemeenschappelijke voorstelling hebben.

Vervolgens de krijgswetenschappen. Wat valt daaronder te verstaan?

Onze vereniging heet: „Vereniging ter Beoefening van de Krijgsweten-

schap". Eén wetenschap dus. En dit lijkt mij volkomen juist, nl. het geheel van geordende kennis betreffende de krijg in de ruimste zin van het woord. In deze ruime zin kan de vereniging zich bezighouden met de studie van de wereldolievoorraad en het belang van de Zuidpoolgebieden. Onze Oosterburen hebben sinds 1914/18 toen duidelijk werd, dat deze krijgswetenschap niet meer alleen de krijg op zichzelf tot onderwerp had en niet meer alleen de krijgsman als beoefenaar, het begrip: „Wehrwissenschaft" ingevoerd. Tevoren sprak men van: „Kriegs- oder Militär Wissenschaft". De begrippen krijgs- of militaire wetenschap worden ook bij ons zonder voorkeur door elkaar gebruikt.

Ook in ons land is het meer dan duidelijk, dat de mening als zou de militair op een eiland wonen en zijn studie uitsluitend voor en door hem zelf kunnen of moeten bedrijven, een verlaten standpunt is. Het Defensie Studie Centrum is hiervan een levend voorbeeld.

Maar indien wij van: „Krijgswetenschappen" spreken? Wat bedoelen wij dan? Onder krijgswetenschappen als onderdeel van de totale krijgswetenschap, in ruimere zin zou ik willen verstaan de wetenschappen, die zich bezighouden met de eigenlijke oorlogvoering, en waarvan dus de oorlog het onderwerp is, maar waarvan ook de militair de natuurlijke beoefenaar is. Ik meen te mogen stellen, dat tot de tweede wereldoorlog hier algemeen onder werden verstaan strategie en tactiek. In deze voordracht zal worden nagegaan:

1. hoe in het verleden de verhouding strategie—tactiek—logistiek zich heeft ontwikkeld,
2. hoe deze verhouding in de recente geschiedenis was en heden is,
3. hoe ik deze verhouding gaarne zou zien.

1. DE LOGISTIEK IN HET VERLEDEN

Het woord logistiek, we kunnen gerust spreken van het modewoord, wordt sinds de tweede wereldoorlog zo vaak en in zo uitgebreide zin gebruikt, dat wij ons zouden kunnen afvragen of de legeraanvoerders en militaire schrijvers van vroeger hiervan eigenlijk niets hebben begrepen en of dan plotseling in onze tijd over dit begrip zo'n helder idee is ontstaan. We moeten evenwel onderscheid maken tussen de *zaak* die wij nu logistiek noemen en het *woord* logistiek. Het is van geen enkel belang of men vroeger het woord logistiek gebruikte, het is wel interessant om te weten waar het vandaan komt.

Helaas ben ik niet voldoende klassiek geschoold om Griekse en Latijnse teksten in hun oorspronkelijke vorm te lezen en moet ik mij dus voor wat betreft de oudheid beroepen op datgene wat anderen erover zeggen. De bronnen na de middeleeuwen heb ik zoveel mogelijk in hun oorspronkelijke vorm bestudeerd. Hierbij is mij gebleken, dat er links en rechts nog al eens iets wordt nageschreven zonder dat men de oorspronkelijke bron heeft geraadpleegd. Bijvoorbeeld de beschuldiging, waaraan ook ik mijzelf nog onlangs, tijdens de voordracht van de Major van de Generale Staf J. Jansen over von Clausewitz, heb schuldig gemaakt, als zou von Clausewitz geen open oog voor de belangen van de logistiek hebben gehad, blijkt naar mijn mening bij een werkelijke bestudering van de werken van von Clausewitz, geen grond van waarheid te bezitten. Ik hoop hier in het verdere verloop van mijn lezing nog op terug te komen.

Om goed ver in de oudheid terug te grijpen zou ik U nu enige eisen willen noemen, die Socrates stelt aan een legeraanvoerder, hij zegt: „Een generaal moet weten hoe hij zijn manschappen rantsoenen en elk ander soort van benodigde voorraden moet doen toekomen”. Hij stelt de logistiek voorop, daarna noemt hij nog enige morele factoren en besluit dan: „Bovendien moet hij natuurlijk ook zijn tactiek kennen”.

De Grieken, Romeinen en Byzantijnen stonden erom bekend, dat zij hun militaire operaties grondig voorbereidden en de verzorging van het leger zeer belangrijk achtten. Ik hoef slechts te wijzen op het uitgestrekte, ik kan wel zeggen strategisch belangrijke wegennet, dat oudtijds door grote veroveraars onmiddellijk in de door hen overwonnen gebieden werd aangelegd. De meeste steden golden destijds niet alleen als versterkingen doch tevens als verzorgingsbases. Men had een duidelijk inzicht in het belang van wat wij logistiek noemen. Hannibal presteerde het om met zijn leger ver van zijn land de Alpen te overschrijden en toch zijn leger in blakende welstand te houden. In zijn tijd werden de begrippen strategie, tactiek en logistiek gebruikt, strategie en tactiek min of meer in de betekenis die wij daar nu aan hechten, maar logistiek eigenlijk in een totaal andere betekenis, een betekenis die nog zeer lang daaraan verbonden bleef. De logistiek omvatte toen de regeling van de marsen, de samenstelling van de colonnes, de verdeling van de marswegen, de berekening van de aanvangs- en aankomsttijd, m.a.w. de leer van de berekening van de ruimte en de tijd voor alle strategische en tactische bewegingen. Het sprak vanzelf, dat deze leer in hoog aanzien stond, in de tijd toen de legers gescheiden opmarcheerden in vele kleine colonnes, waarvan de kop op gelijke hoogte moest zijn en die op het verlangde ogenblik als een geheel moesten optreden. Het gevolg hiervan was, dat voor alle mogelijke soorten van af- en opmarsen uitgebreide exercitiën werden ontworpen, zoals wij die nog wel hebben gekend in de vorm van bataljonsexercitiën. De exercitiën van toen werden uitgevoerd met veel grotere verbanden.²⁾

Na de val van het West-Romeinse rijk raakte in West-Europa de beoefening van de krijgswetenschap in discredit. Het zijn echter de Byzantijnen, die in vele opzichten de geestelijke erfenis van de Romeinen ontvingen. Zo ook op militair gebied. Leo VI, Byzantijns keizer (886—912), definieerde in zijn „Tactica” de woorden strategie, tactiek en logistiek.

In West-Europa duurde het evenwel tot de 17e eeuw voordat een grondige studie van de krijg weer werd hervat. Het was niemand minder dan Prins Maurits, die hierin het initiatief betrachtte en op de krijgswetenschappelijke opvattingen voor lange tijd zijn persoonlijk stempel drukte. Het doet ons vaderlands hart ongetwijfeld goed om te vernemen, dat het Prins Maurits was, die aan graaf Van Meurs, professor aan de Universiteit van Leiden, opdracht gaf, het zoëven genoemde werk van Keizer Leo VI in het latijn te vertalen, waardoor de lang vergeten kennis der ouden wederom in brede kring kon worden verbreid. Helaas schijnt deze graaf een reeds eerder verschenen vertaling uit Bazel als grondslag te hebben genomen. In deze vertaling wist men geen raad met het woord „logistike” met als gevolg dat de woorden strategie en tactiek gehandhaafd bleven, doch het woord logistiek werd omgezet in „ars rationis”. Ziehier de verklaring voor het merkwaardige verschijnsel, dat van de van ouds bekende woorden strategie, tactiek en logistiek, het laatste in onbruik is geraakt.

Een Venetiaan, Mario Savorgnano, poogde in zijn „Arti militari terreste e maritima” in 1599 de krijgswetenschap systematisch in te delen.

Hij kwam tot het volgende schema:³⁾

Kriegskunst	} 1 Zubereitung	}	1 Volks, unter selben sind etliche	} 1 Befehlshaber	} 2 Privatpersone		
			} 2 Instrumenten			} 1 Waffen	} 2 Pferde
				} 3 Viktualien	} 4 Gelt		
			} 2 Handlung von welcher hernach			} 1 Fortzichen	} 2 Logiren

Prins Maurits, zoals reeds aangeduid, blies in samenwerking met zijn militaire medewerker Stevin de beoefening van de krijgswetenschap nieuw leven in. Mede als gevolg hiervan dan wel gelijktijdig daarmee kwam men weer tot de bestudering van de Grieken en de Romeinen. Van een systematische indeling van de krijgswetenschap is dan evenwel nog lang geen sprake. Al hetgeen men op dit gebied verzamelde, werd nog gezamenlijk aangeduid met „Art de la Guerre” of „Kriegskunst”. Onder deze titel gaf men dan een mengelmoes van strategische, tactische en logistieke regels.

De markies *de Quincy* gaf in 1745 een boekwerk uit „*L'Art de la Guerre*” waarin hij instructies geeft aan generaal, korporaal, fourier wat U maar wilt.

Maarschalk *de Puysegur*, wiens oeuvre al veel meer wetenschappelijk aandoet, schreef in 1749 zijn: „*Art de la Guerre*”, waarin meer lijn komt; de hoofdstukken hebben nu tenminste betrekking op ofwel strategische, ofwel tactische, danwel logistieke onderwerpen. Het is buitengewoon interessant om bij hem al te vinden, wat wij nu zouden noemen logistieke berekeningen. Hij behandelde een geheel fictieve oorlog in het gebied tussen de Seine en de Loire, stelde theoretische legers samen en berekende dan precies wat er aan logistieke steun nodig zou zijn. Zelfs een verzorgingsbevel in prille vorm werd door hem gegeven.⁴⁾

Maarschalk *de Saxe* ging in 1757 eigenlijk weer een stap terug. Hij bevestigde dat de hele krijgskunst uit marcheren en voorbereidingen tot het gevecht bestond. Door zijn volgelingen werd dit zo sterk overdreven, dat zij meenden hun troepen voortreffelijk te hebben geoefend, indien deze manoeuvres als parademarsen konden uitvoeren.⁵⁾

De woorden strategie en tactiek beginnen na deze tijd langzamerhand een vaste betekenis te verkrijgen. *Guibert* schrijft zijn „*Essai de Tactique*”; *von Bourscheid* doet in 1782 „*Kurs der Taktik und Logistik*” het licht zien. Hij gaf echter aan logistiek de betekenis, die men tegenwoordig aan het woord strategie zou willen geven.^{6) 7)}

Aan de in deze tijd opkomende idee, dat oorlogvoeren een soort schaakspel was met troepenverbanden, werd gedurende de Franse Revolutie en de Napoleontische oorlogen voor goed een einde gemaakt. De begrippen strategie en tactiek ontwikkelden zich ten volle, al is het typisch dat Napoleon bijvoorbeeld het woord strategie nog niet gebruikt. (Evenmin ook het woord logistiek).⁸⁾

Tot de Franse Revolutie schreef men militaire werken bijna uitsluitend in opdracht van de vorst. Ten tijde van de Franse Revolutie kregen de militaire schrijvers meer vrijheid en daardoor werden de werken ook eerlijker en objectiever. Van een volledige onafhankelijkheid is evenwel nog geen sprake. Zo mogen we ook niet vergeten, dat Marie von Clausewitz, geboren gravin Brühl, ten tijde dat zij het werk van haar echtgenoot publiceerde als Oberhofmeisterin belast was met de opvoeding van de koningskinderen aan het hof te Potsdam. Jomini, die aanvankelijk de werken van Aartshertog Karel van Oostenrijk bewerkte en uitgaf, droeg later zijn boeken aan de Czaar van Rusland op.

Jomini is aanvankelijk de man, die de grote omwenteling in de oorlogvoering, door Napoleon te weeg gebracht, het best in theoretische beschouwingen omzet. Hij probeert de „Art de la Guerre” in deelwetenschappen uiteen te doen vallen. Hoewel hij begint met een theorie, vervalt hij toch steeds weer in praktische voorbeelden en beschouwingen. Hij heeft de Napoleontische oorlogen van te nabij, aan verschillende kanten dienende, meegemaakt en kan er dan ook niet voldoende afstand van doen. Dat zijn ideeën die van Napoleon nabij komen blijkt uit het volgende.

Robert Zakowitch verhaalt hoe Napoleon op de vooravond van de slag bij Austerlitz, toen hij zich door zijn secretaris Hughes Maret de werken van de vrijwel onbekende schrijver Jomini liet voorlezen, gezegd zou hebben: „En dan zegt men nog dat deze eeuw geen vooruitgang te zien geeft, terwijl hier een jonge bataljonscommandant en nog wel een Zwitser ons leert, wat mijn leermeesters mij nooit hebben kunnen vertellen en wat weinig generaals zelfs begrijpen..... Hoe is het mogelijk dat Fouché (censor) toestemming heeft kunnen geven dit te doen drukken? Het komt erop neer, dat mijn hele systeem aan de vijand bekend wordt” en dan voegt hij er humorvol aan toe: „Misschien schenk ik er wel te veel aandacht aan; de oude generaals, die tegenover mij commanderen, lezen niet meer en zullen er niet van profiteren en de jonge lieden, die het lezen, commanderen niet.”⁹⁾

Jomini was niet tevreden met het verzamelbegrip „Art de la Guerre”. Hij ontwierp een indeling, die er als volgt uitzag:

1. *La Politique de la Guerre.*

De combinatie van wetenschappen, die zich bezighoudt met het vraagstuk of en hoe de oorlog wordt gevoerd. Dit behoort nòch geheel tot de politiek, nòch uitsluitend tot de strategie en is van evenveel belang voor een regering als voor een legergeneraal. Het is wat nu wel „grand strategy” wordt genoemd en wat ik in deze voordracht „universele strategie” zou willen noemen.

2. *La Stratégie.*

De kunst om de legermassa's goed aan te voeren, hetzij voor de inval in een vijandelijk land, hetzij voor de verdediging van het eigen land. Later zegt hij, dat de strategie bepaalt, *waar* men wil optreden.

- 3. *La Grande Tactique*, des batailles et des combats.

Het is de kunst de veldslagen goed te ontwerpen en te leiden. Men spreekt nu wel van *grand tactics*.

4. *La Logistique* of de praktische toepassing van de kunst om met legers te manoeuvreren. Op de plaats van de logistiek in zijn indeling kom ik terug.

5. *L'Art de l'Ingénieur*.

De kunst om vestingen aan te vallen of te verdedigen.

Het is niet verwonderlijk, dat Jomini deze kunst apart neemt. Het was nog niet zo lang geleden, dat de oorlog voor een groot deel bestond uit het innemen en verdedigen van vestingen. Wij behoeven hierbij maar te denken aan de wijze van oorlogvoeren van Prins Maurits en Prins Frederik Hendrik. In dit verband vind ik het opmerkelijk, dat ook wij nog steeds spreken van versterkingskunst, terwijl wij er overigens hui-verig voor zijn in verband met de krijg over kunst te spreken en voor-keur hebben voor de woorden kunde en wetenschap.

6. *La Tactique de Détail*. De gewone tactiek.

Jomini ruimde dus een plaats in aan, wat hij noemt logistiek. In zijn latere werken gaf hij zelf toe, dat hij hiertoe is overgegaan, omdat hij in de praktijk de enorme invloed van de voorbereidingen op de eigenlijke gevechten heeft gezien.¹⁰⁾ De mening, dat hij een helder inzicht had in wat wij nu onder logistiek verstaan, is onjuist. Voor hem is logistiek een verzameling van alle kundigheden en werkzaamheden van de generale staf. Zijn logistiek omvat o.a.:

- a. Het voorbereiden van de marswegen, bevelen en instructies om het leger in beweging te zetten.
- b. Het goed opstellen van de bevelen door de opperbevelhebber gegeven.
- c. Het vaststellen van depots.
- d. Het coördineren van de marsen van de diverse colonnes.
- e. Het verrichten van alle verkenningen.
- f. Het samenstellen van een voorhoede.
- g. Het regelen van bevoorradingsconvooiën.¹¹⁾
Enz. enz.

U ziet, hij is nog niet vrij van het oude begrip logistiek. Ook herinnerde hij zich niet meer waar hij dit woord gehoord of gelezen had. Hij schreef toen, dat dit woord zich ontwikkeld had onder invloed van „Marechal de Logis”. Dit is niet aannemelijk. Het woord „logistiek” wordt eerder gebruikt dan „Marechal de Logis”. Het is afgeleid van „logistike”. Het woord „logis” komt van het laag-latijnse „laubia”, verwant aan het saksisch „Laubja”, thans nog bekend in het Duitse „Laube”, ons woord „loof”, wijzende op het bladerdak van onderkomens. Dit woord is veel jonger dan het woord logistiek.¹²⁾

Indien van Clausewitz hem niet zo in de schaduw had gesteld zouden de ideeën van Jomini misschien op den duur tot een helder begrip wat logistiek eigenlijk is en moet zijn hebben geleid. Hijzelf dacht nog te veel in de richting van manoeuvreren en exerceren. Het voorbeeld, dat hij in zijn Précis

geeft om aan te tonen dat Napoleon de logistiek hoog waardeerde, maakt dit duidelijk. Hij schildert Napoleon af met een kompas, gebogen over een kaart, bezig te berekenen, hoe hij Ney van het meer van Constance, Lanne uit Savoie, Soult en Davoust uit Beieren en de Keizerlijke Garde uit Parijs op hetzelfde tijdstip op het operatietoneel te Saalfeld, Gera en Plauen aanwezig zou kunnen doen zijn. Een typisch voorbeeld van logistiek volgens de oude betekenis.¹³⁾

Hoe zag nu von Clausewitz de krijgswetenschap als geheel in deelwetenschappen uiteenvallen? Hem wordt veelal verweten, dat hij de logistiek in discredit heeft gebracht. Mijn mening is echter, dat onvoldoende inzicht bij de volgelingen van von Clausewitz in de theorie, die hij ontwikkelde hieraan schuld heeft. Hij had een open oog voor de middelen, maar aangezien hij aannam, dat om een theorie te ontwikkelen, men gelijkwaardige legers tegenover elkaar moest stellen, heeft hij deze middelen willens en wetens buiten beschouwing gelaten bij de ontwikkeling van zijn theorie over de oorlogvoering. Daarmede heeft hij inderdaad zijn volgelingen, die de ontwikkeling van de invloed van de middelen hadden moeten zien, op een dwaalspoor gebracht.

„Die Kriegskunst, im eigentlichen Sinne, wird also sein, sich *der gegebenen Mittel* im Kampf zu bedienen und wir können sie nicht besser als mit *Kriegsführung* bezeichnen. *Dagegen werden allerdings zur Kriegskunst, im weiteren Sinne, auch alle Thätigkeiten gehören, die um des Krieges willen da sind, also die ganze Schöpfung der Streitkräfte, d.i. Aushebung, Bewaffnung, Ausrüstung und Übung.*“¹⁴⁾

Hij beperkt zich tot de theoretische behandeling van wat hij dus „Kriegsführung“ noemt. Wij hebben dit met oorlogvoering betiteld, zou oorlogsleiding in dit verband echter niet duidelijker zijn geweest?

Toch nam hij de vrijheid vele onderwerpen van logistieke aard te behandelen waarvan ook hij zegt, dat deze niet los van de strategie en de tactiek te bezien zijn, omdat zij bij voortdurend invloed op het gevecht uitoefenen. „Märsche, Lager, Quartiere und Unterhalt. Die Gegenstände welche in einer Beziehung dem Kampfe selbst noch angehören, denn sie begreifen eben so viele verschiedene Zustände der Truppen, und wo Truppen gedacht werden, muss immer die Idee des Gefechts vorhanden sein.“¹⁵⁾

Het lijkt mij toch, dat hij voldoende begrip voor de logistiek toont wanneer hij schrijft: „Die meiste Wechselwirkung wird also zwischen der Strategie und der Sorge für den Unterhalt der Streitkräfte eintreten, und es ist Nichts gewöhnlicher, als dass die *Rücksicht auf diesem Unterhalt die strategischen Hauptlineamente eines Feldzuges und Krieges mit bestimmt.*“¹⁶⁾ Dit slaat de spijker volledig op de kop. Hij verklaart dan nogmaals, dat hij zich tot het gebruik van de troepen in zijn werk zal beperken.

Bij het lezen van zowel Jomini als van von Clausewitz kan ik mij niet aan de idee onttrekken, dat tussen deze heren een zekere rivaliteit heeft bestaan en dat zij daardoor ieder naar één kant iets hebben overdreven. Jomini beschuldigde in zijn latere werken von Clausewitz ten minste openlijk van plagiaat: „Als geschiedschrijver is von Clausewitz niet bang geweest om iets te schrijven“ beweert Jomini: „Zij, die *mijn* beschrijving van de veldtocht van 1799 hebben gelezen, welke tien jaar vóór de zijne is verschenen, zullen mijn bewering, dat hij al mijn beschouwingen heeft herhaald, moeten onderschrijven.“¹⁷⁾

Von Clausewitz — misschien heeft zich hier de verzachtende invloed van zijn vrouw, die „vom Kriege“ heeft doen uitgeven, laten gelden — noemt geen naam, maar zegt: „Welke algemene naam men ook wil geven aan artillerie, versterkingskunst, elementaire tactiek, de hele organisatie en administratie, laten wij in het midden.....”¹⁸⁾ Waarom hier het woord logistiek niet genoemd? Ook al wordt het verworpen, von Clausewitz moet het woord toch zeker hebben gekend, hij citeert ten minste later Lloyd, die het gebruikt. En wat denkt U van de woorden: „Ein witziger Kopf versuchte sogar eine ganze Menge von Umstände, zwischen denen sogar einige geistliche Beziehungen mit unterliefen: die Ernährung des Heeres, die Ergänzung desselben und seiner Ausrüstungsmittel..... in einem einzigen Begriff, den der Basis, zusammen zu fassen.....”¹⁹⁾ Als men nu weet dat Jomini, in zijn bewerking van de memoires van Aartshertog Karel van Oostenrijk dit begrip basis ten tonele voert, dan is het verleidelijk, om voor „Witziger Kopf”, Jomini te lezen.

Naar mijn mening plaatst von Clausewitz de logistiek precies daar waar deze moet staan wanneer hij schrijft: „Im einzelnen Fall können diese Gegenstände von entscheidender Wichtigkeit sein. Die Entfernung der Hospitäler und Munitionsvorräthe kann sehr füglich als *der einzige Grund für sehr wichtige strategische Entscheidungen gedacht werden*; dass wollten wir weder in Abrede noch in der Schatten stellen.”²⁰⁾ Hij bleef dan echter bij zijn bewering dat deze invloed te zelden voorkomt om in de algemene theorie te worden opgenomen. Een uitzondering maakte hij voor de verzorging met levensmiddelen zoals wij hebben gezien. Hij motiveerde dit met te zeggen, dat de invloed hiervan altijd aanwezig is. De conclusie lijkt gerechtvaardigd, dat, als von Clausewitz de voortdurende invloed van de andere logistieke facetten had gezien, hij meer aandacht zou hebben besteed aan deze „Menge van Thätigkeiten”! De indeling, die von Clausewitz van de krijgskunst geeft ziet er dan als volgt uit:

Kriegskunst im weiteren Sinne	}	Gemeinsamer Name	A. <i>Thätigkeiten, die nur Vorbereitungen für den Krieg sind</i> : Schöpfung der Streitkräfte, d.i. Aushebung, Bewaffnung, Ausrüstung und Übung.....
		bleibt dahingestellt	B. <i>Thätigkeiten, die der Krieg selbst sind</i> :
Kriegskunst im eigentlichen Sinne	}	I. Thätigkeiten auszer dem Gefecht,	1. Die der Erhaltung der Streitkräfte dienen (Ernährung, Krankenpflege u.s.w.)
		II. Thätigkeiten, die in der Anordnung und Führung des Kampfes bestehen (Gebrauch der Streitkräfte)	2. Die noch in einer Beziehung zum Kampfe stehen (Märsche, Lager, Quartiere und Unterhalt).
			1. Gebrauch der Streitkräfte im Gefecht (Taktik)
			2. Verbindung der Gefechte zum Zwecke des Krieges. (Strategie). ²¹⁾

Het sterke licht dat von Clausewitz over strategie en tactiek liet stralen, verblindde zijn volgelingen zodanig, dat er bij de meesten in theorie geen plaats meer was voor logistiek. In vele militaire woordenboeken werd het woord eenvoudig weggelaten of als een archaïsme behandeld.

Toch blijft het woord hier en daar verschijnen. *Admiraal Mahan* van de U.S. Navy gebruikt het woord „Logistics” in 1888 in een verhandeling: „The object of the United States Naval War College”. Hij hechtte er nog vrijwel de betekenis van Jomini aan, toen hij sprak: „Between strategy and grand tactics comes logically logistics. Strategy decides where to act; logistics is the art of moving armies; it brings them to the point of action and *control questions* of supply; grand tactics decides the method of giving battle. There are obvious differences of condition between armies and fleets that must *modify the scope of the* word logistics, which it yet may be convenient to retain.” In 1908 schrijft dezelfde admiraal: „The recent cruise of the Atlantic Fleet to Magdalena Bay, among other bearings, has been an experimental study in logistics.”

Als laatste schakel tussen de oudheid en het heden geldt een Amerikaanse officier, die in 1918 een boekje schrijft: „*Pure Logistics*”, waarvan op dat tijdstip weinigen de waarde onderkenden. Hij was zijn tijd ver vooruit. In 1943 werd toevallig een drietal exemplaren in een bibliotheek in Amerika aangetroffen. Zijn idee over de plaats van de logistiek komt het meeste overeen met wat men nu in het algemeen onder logistiek wil verstaan: „Logistics is all that part of war which is not included in strategy and tactics.” „Strategy and tactics provide the scheme for the conduct of military operations, logistics provides the means therefore.” We moeten hier zoals meestal in logistieke taal het woord „provides” zowel zien als het normale verschaffen, als in de betekenis van vooruitzien.

Ik heb U dus getoond hoe het in de oudheid gebruikte woord logistiek is overgenomen door de Byzantijnen. Hoe graaf Van Meurs de kans miste om het begrip in brede kring te verspreiden. Hoe Jomini heeft gepoogd het tot nieuw leven te wekken. Hetgeen hem niet lukte toen von Clausewitz een eeuw lang zijn stempel op de bestudering van de krijgswetenschap drukte. En hoe het woord door toedoen van de strijdkrachten van de Verenigde Staten van Amerika nu algemeen wordt gebruikt.

Interessant zou het zijn om na te gaan of de invloed, die Jomini op de vorming van het Russische leger heeft gehad — hij werd nl. belast met de oprichting van de Russische Militaire Academie — daar het woord logistiek heeft doen voortleven. Het was mij onmogelijk hierover gegevens te verkrijgen.

Wij zijn nu beland in het recente verleden en wij weten hoe het woord logistiek op veler lippen zweeft. Nadat tientallen jaren de logistiek werd verwaarloosd, slaat de weegschaal nu ver door naar de andere zijde en wordt het belang veelal overdreven.

2. DE LOGISTIEK IN DE PRAKTIJK VAN DE OORLOGVOERING

Gaarne zou ik nu met U eens een paar praktijkgevallen bekijken om te zien welke invloed de logistiek in de werkelijke oorlogvoering heeft.

De wijze waarop de Romeinen deze invloed waardcerden blijkt uit de

aanleg en het gebruik van hun communicatiemiddelen. Het uitstekende wegen-net, de verplaatsingsmogelijkheden en het stelsel van „castella's", die tevens bevoorradingsbases waren, maakten hun legers snel verplaatsbaar en onafhankelijk. Slechts aan de uiterste grenzen waar deze voordelen het minst tot hun recht kwamen, werden zij verslagen.

Attila kon met zijn Hunnen Europa overstroomden, omdat hij zich volkomen onafhankelijk maakte van de verovering van versterkte steden. Iedere krijgsman voerde een extra paard mede. De melk en het bloed van deze paarden dienden als noodrantsoen. De paarden konden zelf op de uitgestrekte grasvlakten wel fourage vinden. In het uiterste geval ging men over tot het slachten van paarden. Op deze wijze was de troep van Attila volkomen vrij in zijn bewegingen.

Napoleon besteedde zeer veel zorg aan de verpleging; hij was ervan overtuigd dat de streek zijn legers moest onderhouden. Hij legerde bij voorkeur zijn troepen in rijke streken (sans culottes). Kon de streek niet voldoende opleveren dan richtte hij depots in. Toen hij tenslotte tegen de Russen optrok, verloor hij de oorlog logistiek. Zijn legers konden tactisch gaan waar zij wilden maar zij konden niet buiten de noodzakelijke logistieke verzorging en de Russen zorgden er wel voor dat deze ontbrak.

Aan de hand van de jongste geschiedenis wil ik nu nog eens demonstreren welke wisselwerking er thans bestaat tussen strategie en tactiek enerzijds en de logistiek anderzijds. En daarbij tevens trachten te doen uitkomen, dat de bevelhebbers die strategische en tactische beslissingen moeten nemen, deze beslissingen slechts kunnen nemen, indien zij zelf een helder inzicht hebben in de invloed die de logistiek uitoefent. Zij kunnen hun beslissingen veelal slechts nemen binnen de grenzen van de logistieke mogelijkheden. Tevens zal blijken, dat, nu de middelen door de hoge vlucht van de techniek zo'n grote betekenis voor de legers hebben gekregen, de plaats die de logistiek inneemt ook groter is geworden.

Het Europese oorlogstoneel na de invasie in Normandië lijkt mij een nog voldoende in de herinnering liggende veldtocht om als eerste voor bestudering in aanmerking te komen. Ik houd mij hierbij aan de officiële gegevens verstrekt in de serie: „United States Army in World War II", het deel handelende over: „The European Theater of Operations", en „How the Allies Let Victory Slip in 1944", van B. H. Liddell Hart.²²⁾

GEDURENDE DE voorbereidingstijd, direct voorafgaande aan de invasie in Normandië, hadden Generaal Eisenhower en de ontwerpers van de plannen op de staf van SHAEF hun strategische conceptie gebaseerd op de directieven, die de Verenigde Chefs van Staven aan de Geallieerde Opperbevelhebber hadden gegeven nl.: „Operaties te ondernemen gericht op het hart van Duitsland en de vernietiging van zijn strijdkrachten". Het uiteindelijk doel was klaarblijkelijk, het „politieke hart" van Duitsland, Berlijn. Blijkens de officiële gegevens werd behalve het „politieke hart" van het Derde Rijk ook nog een economisch hart onderkend, *zonder betwels het voor Duitsland onmogelijk zou zijn de oorlog voort te zetten.*²³⁾ Als zodanig gold het grote industrie-centrum, het Roergebied. De breedfronttheorie van Eisenhower was gebaseerd op de verwachting, dat om iedere kilometer met de Duitsers zou moeten worden gevochten. De hiervoor ontworpen logistieke steun was er dan ook een van rustig opbouwen van voorraden, die op gelijkmatige wijze

achter de troepen zouden worden aangesleept. Men nam aan, dat de Duitse strijdkrachten in het Westen zich erop zouden toelaggen, het Roergebied tot het uiterste te verdedigen. Bijgevolg zou een oprukken van de geallieerden in de richting van het Roergebied, indien deze succesvol was, een dubbel doel dienen: de Duitse oorlogsproductie onherstelbaar vernietigen en het in het gevecht betrekken en vernietigen van het gros van de Duitse strijdkrachten in het Westen.

De strategie wordt hier behalve door politieke dus ook door logistieke factoren bepaald. De scheiding tussen logistiek en strategie is moeilijk te vinden, de begrippen zijn onderling verweven. De opperbevelhebber moet zelf de zwaarte, ook van de logistieke argumenten, afwegen. Veel gegevens en berekeningen kan hij van anderen ontvangen, maar de waarde moet hij zelf in ogenschouw nemen. Hij moet zowel de strategische als de logistieke consequenties voorzien. De logistieke toestand van de vijand vormt hier een strategische overweging voor de eigen commandant.

Toen de actie werd ingezet en aanvankelijk aan de kusten weinig vordering werd gemaakt, voldeed de logistieke opbouw. Maar toen daarna de explosieve veldtocht in Frankrijk een aanvang nam, leverde de achtervolging logistieke moeilijkheden op die in de strategische planning niet waren voorzien. Ik citeer hier de officiële gegevens: „De systematische ontwikkeling van een bevoorradingsstelsel, dat goed was om de orthodoxe wijze van optreden, waarop het plan OVERLORD was gebaseerd, te steunen, schoot te kort toen zich in augustus plotseling een bewegingsoorlog ontwikkelde. De strategische mogelijkheden, die het in elkaar storten van de Duitse strijdkrachten boden, konden niet worden benut, omdat de Opperbevelhebber niet beschikte over de logistieke mogelijkheden.”²⁴⁾

Bij de verdere uitvoering van de operatiën werden ook weer beslissingen genomen, waarbij logistieke mogelijkheden en strategie en tactiek niet met elkaar in verband werden gebracht.

Het oprukken over een breed front bood Eisenhower twee belangrijke naderingen, één Noord van de Ardennen en één over Metz—Saarbrücken—Frankfurt. De Noordelijke route bood de meeste operatieruimte, maar was langer. Deze route dwong Eisenhower uit logistieke overwegingen eerst Antwerpen te nemen met inbegrip van de Scheldemond. Wij weten allen wat Walcheren tijd en troepen heeft gekost! Hij noemde Antwerpen: „A permanent and adequate base essential to further operations to and across the Rhine.”²⁵⁾ (Zie schets bron²²⁾). Eisenhower meende, nu alles zo snel verliep, dat hij beide naderingen tegelijkertijd logistiek zou kunnen steunen. Hij botste hier met de idee van Montgomery. Montgomery was voorstander van één krachtige doorstoot in het Noorden, rechtstreeks over de Rijn naar het hart van Duitsland: „backed by the whole of the resources of the Allied Armies. . .”

Generaal Eisenhower was om binnenlands politieke redenen tegenover de Verenigde Staten nog steeds zeer verlangend, het Derde Leger van Patton in de richting van Metz-Saargebied op te laten rukken, maar op 27 augustus 1944 werd het duidelijk, dat de geallieerde legers onder hun logistieke steun waren uitgelopen. Tot zijn grote spijt moet hij dan wel het bevel geven: „The First and Third Army will remain generally static until sufficient gasoline and other supplies can be accumulated.”²⁶⁾ De strategische plannen van Eisenhower gaan hier tenonder tengevolge van gebrek

aan logistieke steun. Het eerste Leger, krijgt tot grote woede van alles wat Amerikaan is, voorrang bij logistieke steun. Consequent van Eisenhower aangezien hij Antwerpen en het Roergebied als voornaamste doelen zag.

Ik meen dat hier wel zonneklaar blijkt, hoe de logistiek zowel in doelkeuze als in te volgen gedragslijn de strategie beïnvloedde.

Volgen we Generaal Patton met zijn Derde Leger Oostwaarts om te zien hoe ook tactisch de logistiek een spaak in het wiel steekt. Op 28 augustus verschijnt voor het eerst in het dagboek van het Derde Leger de zinsnede dat de G-4 meldde, dat het dagrantsoen B.O.S. hetgeen ontvangen was ver beneden het verbruik bleef: „a small bit of anxiety for the time”. Het blijkt dat er geen behoorlijke voorraden kunnen worden verwacht vóór 3 september en dan lezen we: „If this is correct the Third Army is halted short of its objective, the River Meuse. . .”

GEDURENDE DE HELE MAAND AUGUSTUS HAD DE VASTBESLOTENHEID VAN PATTON, OM IEDERE HINDERNIS OMVER TE LOPEN, ZIJN LEGER ZO GEÏNSPIREERD, DAT VEEL TACTISCHE EN LOGISTIEKE DOGMA'S MET DE VOETEN WERDEN GETREDEN EN DIT GESCHIEDDE MET EEN ONGEËVENAARD SUCCES. ALLE AANVOER MOEST ECHTER NOG KOMEN VAN DE KUST IN NORMANDIË EN EEN SLECHT WERKENDE PIJPLIJN VOERDE SLECHTS EEN GERINGE HOEVEELHEID BENZINE TOT ALENÇON. DE SPOORWEGEN WAREN NOG NIET HERSTELD. DE OMLOOPTIJD VOOR VOERTUIGEN BEDROEG DRIE DAGEN. OP 26 EN 27 AUGUSTUS WERDEN MEER DAN DUIZEND VLEIGRUIGEN INGEZET OM PATTON VAN BENZINE TE VOORZIEN. DIT WAS LANG NIET VOLDOENDE. ELK VAN DE PANTSERDIVISIES VAN PATTON GEBRUIKTE IN ÉÉN NORMALE GEVECHTSDAG ONGEVEER 100.000 GALLON BENZINE. OP 30 AUGUSTUS ONTVING HIJ 35.000 GALLON TERWIJL DIT ONGEVEER 400.000 HAD MOETEN ZIJN! HET LEGER VAN PATTON WAS BEWEGINGLOOS GEMAAKT. GELUKKIG WAS DE TEGENSTANDER NIET IN STAAT TOT EEN TEGENAANVAL!

Na 5 september begon de bevoorradingsstroom weer te lopen. Toen was het momentum uit de aanval van Patton. Ondanks enigszins bombastische orders van Eisenhower en de opdracht van Patton om de Moezel te passeren en: „reconnoiter to the Rhine River”, kwam men de Moezel niet meer over. Patton heeft na de capitulatie van Duitsland verklaard, dat de beslissing om logistieke prioriteit te geven aan de 21 Legergroep en aan het Eerste leger, de grootste blunder van deze oorlog is geweest. In zijn memoires zegt hij dan: „At first I thought that it was a backhanded way of slowing up the Third Army. I later found that this was not the case, but that the delay was due to a change of plan by the High Command, implemented in my opinion, by General Montgomery”. 27) Patton klaagt dus dat hij misdeeld is voor wat betreft de logistieke steun en dat hem daardoor een gemakkelijke overwinning is ontgaan.

Montgomery bestreed omgekeerd de juistheid van het afstaan van welke voorraden dan ook aan Generaal Patton.

De hoofdaanval zou daardoor zodanig verzwakt zijn, dat de oorlog met enige maanden werd verlengd. Zijn klachten werden natuurlijk ernstiger, nadat hij met zijn actie bij Arnhem, het doel niet had bereikt. Voor ons is slechts van belang dat deze hele strijd en deze hele strategische en tactische mislukking, door de betrokkenen en de officiële geschiedschrijving worden geweten aan onvoldoende inzicht in de logistieke steun. Is de invloed van de logistieke steun die aan Patton werd gegeven nu werkelijk van doorslaggevend belang geweest voor het mislukken van de snelle verovering van

het Roergebied door Montgomery? Dit is niet waarschijnlijk. Liddell Hart toont aan, dat de steun aan Patton in de dagen van de voorbereiding voor de slag om Arnhem, de eerste helft van september 1944, slechts een 2500 ton goederen per dag bedroeg, 500 ton meer dan in de dagen dat Patton tot halt houden werd gedwongen. Dit was slechts een nietige hoeveelheid in vergelijking met de enorme tonnages die naar de Noordelijke troepen werden gezonden. Wat was dan wel de reden dat de Noordelijke aanval te weinig logistieke steun had? Hiervoor zijn vier directe redenen te noemen. Zij geven een duidelijk beeld van de wederzijdse invloed van tactiek en logistiek. ²⁸⁾

1. Een grote luchtlandingsactie werd voorbereid op Doornik. Bradley voorspelde, dat zijn grondtroepen in Doornik zouden zijn, éér de luchtlandings-troepen het zouden kunnen nemen. Hij wees erop, dat hij het daarvoor benodigde luchttransport beter voor de bevoorrading kon gebruiken. Achteraf bleek hij volkomen gelijk te hebben. Hij was er eerder en de voorbereiding had zes dagen lang vliegtuigen opgeëist, die per dag 5000 ton naar de oprukkende legers hadden kunnen brengen. Genoeg om twee legers in staat te stellen, achter de vluchtende Duitsers naar de Rijn op te laten rukken.
2. Een andere beslissing, die had moeten worden genomen door een bevelhebber met logistiek inzicht was, dat de aanvoer van munitie gestopt had moeten worden ten gunste van de benzine bevoorrading. De oprukkende legers schoten bijna niet, maar verslonden benzine.
3. Iets meer in het vlak van de te berekenen logistiek lag het feit, dat op het kritieke ogenblik, 1400 in Engeland gebouwde drietonners, ondeugdelijke zuigers bleken te hebben. Als deze drietonners in orde waren geweest zou 800 ton per dag meer hebben kunnen worden aangevoerd. Genoeg voor twee divisies.
4. De commandanten waren niet voldoende doordrongen van het feit, dat zuinigheid met voorraden geboden was. Men bestelde allerlei artikelen die laadruimte opeisten, maar waaraan geen dringende behoefte was. Dit ging ten koste van de kritieke voorraden. De geallieerden voerden 700 ton per divisie per dag op, (coca-cola inbegrepen) de Duitsers 200 ton. De Generaal Calmeyer vertelde mij zojuist, dat hij kortelings een Duitse Admiraal had gesproken. Deze had de Generaal verteld dat hij een Russische piloot had gevraagd hoe hij het onderscheid van uit de lucht kende tussen een Duitse en een Russische colonne. Het antwoord luidde: „Een colonne van 200 voertuigen met 2 man erop is een Duitse, een van 2 voertuigen met 200 man eromheen is een Russische.
Een ander voorbeeld: van de 17.5 miljoen jerricans, die in Frankrijk na de landing aan land waren gebracht, konden er in het najaar nog maar 2.5 miljoen worden achterhaald!

Natuurlijk zijn er nog vele andere factoren aan te geven, waarom de oorlog zo gelopen is, maar voor ons is hier slechts van belang de duidelijk aanwijsbare invloed van logistiek op strategie en tactiek.

Van Duitse zijde is men er zich dan ook van bewust, dat vele veldslagen anders zouden zijn gelopen indien de hogere commandanten zich beter bewust waren geweest van de invloed van de logistiek op de oorlogvoering. Het zou te ver voeren om hier ook weer diep op in te gaan. Een enkel voorbeeld nog.

In Noord-Afrika stond het Afrika Korps van Rommel in juli 1942 voor de grenzen van Egypte. Zijn chef staf Bayerlein geeft in „The Fatal Decision“ een beschrijving van de situatie, die hier volgt.

„Onze kracht was langzaam opgebruikt“ schreef Rommel in zijn dagboek op 3 juli 1942. „Wij bereikten El Alamein met 13 inzetbare tanks“. ²⁹⁾ En hier liep men op tegen de versterkte positie van de Britten bij Alamein. Op dat moment nam Generaal Montgomery het commando over het Achtste Leger op zich, een van de meest moderne en talentvolle generaals van de Britten, een uitmuntende strateeg, die een helder begrip had van de aard en de problemen van de gemechaniseerde oorlogvoering. Hij stond er op, altijd een duidelijk materieel overwicht te bezitten voor hij de strijd begon. Hij kon dit ook, want hij kwam op het moment dat de logistieke steun uit Engeland en Amerika steeds toenam. ³⁰⁾

Ondertussen liep de bevoorradingsstroom van de Duitsers steeds terug. Gemiddeld bereikte maar 6000 ton per maand Noord-Afrika, gelijkstaande met ongeveer één-vijfde van de behoefte. De aanvoer moest komen van Benghazi, 600 mijl van het front, en Tobroek, met veel minder capaciteit op 300 mijl van het front. De Engelse aanvoerweg was daarentegen maar 55 mijl van Alexandrië en 200 mijl van Suez.

Zolang Malta in handen bleef van de geallieerden, zou de bevoorrading van de Duitse strijdkrachten in Noord Afrika een onmogelijkheid zijn. Volgens andere schrijvers is dit vooruit gezien door Kesselring en had deze aan Rommel voorgesteld te wachten met naar Tobroek op te rukken, totdat Malta zou zijn gevallen. Maar er is toch ook wel reden om aan te nemen dat zoals Bayerlein schrijft, Hitler niet wilde wachten op de val van Malta en hij een overdreven indruk had van de mogelijkheid om vanuit de lucht Malta uit te schakelen.

Voor onze beschouwing is echter niet van belang hoe het is geschied. Het is slechts weer een duidelijk voorbeeld van de invloed van logistiek op de oorlogvoering. En het is wéér de commandant die hierin de beslissing moet nemen, met een duidelijk oog voor de logistieke consequenties.

Bayerlein stelt dan zelfs de vraag of een georganiseerde terugtocht om de aanvoerwegen te bekorten en de vijandelijke aanvoerwegen te verlengen niet beter was geweest. Hij beweert dat dit de opvatting van Rommel was, maar Hitler er niet over wilde horen. Gezien Stalingrad wel begrijpelijk. ³¹⁾ Rommel kreeg bevel aan te vallen en de Nijl-delta te nemen. Op een conferentie op 27 augustus beloofden de Veldmaarschalken Kesselring en Cavallero aan Rommel 6000 ton benzine, waarvan 1000 ton per luchttransport. Rommel sprak: „De uitslag van de slag zal afhangen van de aflevering van deze brandstof“. Cavallero antwoordde: „U kunt de slag beginnen, de brandstof is al onderweg“. De brandstof moet nog aankomen. De uitslag is U bekend.

Het nemen van Malta, eventuele terugtocht, de mogelijkheid van aan-

vallen, alles op zijn minst genomen sterk beïnvloed door de aanwezige mid-delen. Wij zullen Rommel nu verder niet volgen, maar het hele verloop van de operatie in Noord Afrika is, uit het oogpunt van logistieke steun, zeer interessant.

3. DE PLAATS VAN DE LOGISTIEK IN DE KRIJGSWETENSCHAPPEN OP THEORETISCHE GRONDEN

Als laatste deel van mijn voordracht, wil ik nu in beschouwing nemen hoe de plaats van de logistiek in de krijgswetenschappen zou kunnen worden gezien op theoretische gronden. Ik maak wederom, zoals in het begin reeds uiteengezet, onderscheid tussen de krijgswetenschap in ruimere zin, het Duitse begrip „Wehrwissenschaft“ — en de krijgswetenschap in engere zin, waartoe dus strategie en tactiek behoren.

De krijgswetenschap in ruimere zin omvat *alle* kennis, die met de krijg — zij het soms ver verwijderd — in verband staat. Zij omvat systematisch geordende kennis, verkregen door beschouwing, studie en onderzoeken en geeft een inzicht in de samenhang van alles wat met de oorlog in betrekking staat. Zij omvat behalve de krijgswetenschappen in engere zin ook nog de kennis van *andere* (hulp)wetenschappen en techniek, die voor de oorlogvoering van belang zijn.

De krijgswetenschappen in engere zin omvatten de kennis van de oorlogvoering zelf. Deze hebben de oorlogvoering tot onderwerp en de krijgslieden als natuurlijke beoefenaars.

Ik heb U in het eerste deel van mijn voordracht de indeling van Mario Savorgnano getoond, die uitgaat van een duidelijke scheiding tussen de voorbereidingstijd en de tijd, waarin de oorlog daadwerkelijk wordt gevoerd. Deze indeling is zeer kenmerkend voor de wijze van denken en het optreden in vroeger tijden. Men ging inderdaad pas tot oorlog over indien men de welvaart bedreigd zag, dan wel indien men deze wilde vergroten. Deze scheiding is echter in onze tijd niet meer houdbaar. Er is geen gescheiden periode meer van werken voor welvaart en een periode van vechten voor de veiligheid of vergroting van de welvaart. In feite betaalt de staat reeds in vredetijd een premie voor de levensverzekering van de welvaart, in de vorm van de kosten en inspanning voor een min of meer goed defensie apparaat.

De indeling van Jomini, ging in feite ver boven de begrippen van zijn tijd uit. Hij zag de krijg al in groter verband en betrok er ook de politiek in. Dit was niet verwonderlijk, aangezien in de dictatoriale en monarchale staten waarin hij, tijdens een periode van voortdurende oorlogvoering leefde, politiek en strategie nauw met elkander verweven waren. Overigens stond hij nog te dicht bij de vestingoorlog om te kunnen zien, dat de versterkingskunst slechts een dienende taak had ten opzichte van de strategie en de tactiek. Zijn logistiek was een verzameling van aangelegenheden, die voor de oorlogvoering van belang waren, doch die als afzonderlijk onderwerp te weinig met het wezen van de krijg te maken hadden. Hij wist er geen weg mee. Omdat hij in de praktijk de invloed van deze vele uiteenlopende aangelegenheden had gezien, wilde hij ze in zijn theorie ook een plaats geven.

Hij zag nog niet duidelijk welk deel van inlichtingen, kaartlezen, geografie, verzorging enz. wel op de oorlogvoering inwerken, maar buiten een strikt theoretische beschouwing over de oorlog moeten blijven. De indeling, die Jomini in zijn „*Precis l'Art de la Guerre*” gaf, had als uitgangspunt kunnen dienen voor een wetenschappelijke indeling, die in de jaren daarna verder zou kunnen zijn ontwikkeld. Hierbij zou dan misschien op den duur de logistiek een juiste plaats hebben gekregen. Doch zijn indeling verdween op de achtergrond, toen deze niet werd gesteund door von Clausewitz.

Ook de zoveel sterkere von Clausewitz was, zoals reeds meermalen door anderen naar voren is gebracht, een kind van zijn tijd en zijn indeling was dus niet volmaakt voor alle tijden. Hij kon nog aannemen, dat staten, die er het geld voor over hadden, zich een ideale strijdmacht konden kopen en dat de tegenstander hier een gelijkwaardige macht tegenover kon stellen. Hij kon de middelen, in tegenstelling met wat wij nu verplicht zijn, abstraheren. Hij kon de oorlog dan ook zien als een schaakspel, waarbij ieder van de spelers begint met een gelijk aantal evenwaardige stukken. Hij kon de strategie definiëren als de kunst van het gebruik van de gevechten om het oorlogsdoel te bereiken. Was er eenmaal oorlog, dan konden alleen overwinningen in gevechten nog uitkomst brengen.

In de eeuw volgende op het verschijnen van zijn werk „*Vom Kriege*”, vormde zijn mening de basis van het denken van de militaire en veelal ook van de politieke leiders. Velen waren echter van mening, dat enige aanpassing wel nodig was. Von Moltke, die een trouw volgeling en groot bewonderaar was van von Clausewitz, voelde mede door de grote invloed van het spoorwegnet op de strategie, dat iets moest ontbreken in de omschrijving van het begrip strategie van von Clausewitz. Hij constateerde: „Strategie is het gebruik, of de kennis van het gebruik, van de *middelen*, die aan een opperbevelhebber ter beschikking zijn gesteld ter bereiking van het beoogde doel”.³²⁾ Hij maakte hier na Jomini de steen los, die het begrip strategie weer zou voeren naar wat men nu noemt „grand strategy”, „stratégie générale”, „stratégie intégrale”, „stratégie totale” enz. Wat ik reeds genoemd heb „universele strategie”. Deze moet dan alle hulpbronnen van de natie coördineren en leiden, om het politieke doel van de oorlog te bereiken. De opperbevelhebber wordt, na het uitbreken van het conflict, niet meer de volkomen vrije hand gelaten. De oorlog is geen fase waarin de diplomatie zich terugtrekt en zegt: „Nu moet de militaire strategie het opknappen”. Vóór de oorlog gaan zij hand in hand, maar ook na het uitbreken van het conflict, gaan diplomatie en politiek samen door. De opperbevelhebber is dan nog steeds onderworpen aan de eisen van de „universele strategie”, die verder strekken dan de actuele oorlog zelf en zelfs veelal meer gericht zijn op de toestand na de oorlog. Deze eisen zijn geen onderwerp van krijgswetenschap in de engere zin. Voor de krijgswetenschap blijft hiervan een deel over, de „militaire strategie” of „pure strategy”.³³⁾

Maar ook dit kan niet meer beperkt blijven tot het gebruik van alleen maar de gevechten om het oorlogsdoel te bereiken. De omschrijving gaat luiden: „Strategie is de leer van de methodiek, van het gebruik van de militaire middelen, (waaronder de gevechten), ter bereiking van het beoogde doel”. Hoezeer de gevechten hier buiten kunnen staan toont Liddell Hart aan in zijn werk „*Strategy*”. Hij wijst erop, dat het doel van iedere

militaire strategie is, het scheppen van een toestand waarin het gevecht onder zo gunstig mogelijke voorwaarden kan worden aangegaan. Hoe gunstiger de omstandigheden, hoe minder er daadwerkelijk wordt gevochten. Doorgeredeneerd zou de perfecte strategie *die* zijn, welke geen gevechten gebruikt. Voorbeelden hiervan zijn; het strategisch optreden van Napoleon bij Ulm, van von Moltke bij Sedan, van Wavell in Lybië en voorafgaande aan de bezetting van Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije door de Duitsers.

Lenin propageerde, dat de werkelijke oorlog moest wachten totdat de propaganda en de onrust die daarvan het gevolg waren, een staat zodanig had verzwakt, dat de militaire bezetting slechts een laatste eenvoudige stap was. Als deel van de krijgswetenschap (in engere zin) ontwikkelde zich de leer van de invloed van de middelen op de oorlog- en gevechtsvoering, de logistiek. Ter vermindering van misverstand wijs ik erop, dat deze middelen niet te zeer als materieel alleen moeten worden gezien, maar dat hieronder zowel materieel als personeel, infrastructuur en diensten vallen. De middelen, waarmee de veldheer werkte, werden niet langer als onveranderlijke grootheden gezien.

Ik moge verwijzen naar de, in het tweede deel van mijn voordracht, gegeven voorbeelden om dit nog eens te onderstrepen. Zij — de middelen — ontlenen in hoge mate hun waarde onder andere aan de plaats waar en de tijd waarop zij kunnen worden ingezet. Deze leer van de invloed van de middelen, de logistiek, is wat anders dan het alleen maar toepassen van civiele wetenschappen en techniek. Zij sluit veeleer aan bij strategie en tactiek. Op deze wijze had ook von Clausewitz de middelen kunnen scheiden van strategie en tactiek. Voor hem was er nog geen dringende reden om deze scheiding toe te passen. De invloed van de middelen was nog betrekkelijk gering en de regels, die hij onderkende werden in het geheel van strategie en tactiek opgenomen.

Nu echter de militaire bevelhebbers bij voortduring hun oog gericht moeten houden op de middelen, verovert de leer van de invloed van de middelen op de strategie en de tactiek zich een eigen plaats in de krijgswetenschappen.

De gedachtengang, die ik heb ontwikkeld voor strategie, kan in nog sterkere mate gevolgd worden voor tactiek. Hier staan de civiele wetenschappen en techniek nog verder van de logistiek af. De toenemende mechanisatie stelt zijn specifieke eisen. De invloed, die de vijand ver achter de voorste lijn kan uitoefenen, is vergroot. De logistieke steun hangt derhalve niet alleen af van de aanwezigheid van de middelen, maar van het feit of de tactiek de logistieke steun mogelijk maakt. Het slagen van een operatie hangt veelal af van de mogelijkheid om voldoende middelen, gedurende de duur van de gehele operatie, ter beschikking te kunnen blijven stellen. In de met techniek overstromde legers, zijn en blijven voldoende tactisch inzicht en moed van het grootste belang en zij staan nog steeds op de eerste plaats, maar zij alléén zijn niet meer voldoende voor het welslagen van een operatie. Voor iedere operatie moet uit ervaring of door berekening worden vastgesteld of het zin heeft de, voor die operatie, noodzakelijke offers te brengen.

Ik moge wederom verwijzen naar de voorbeelden om aan te tonen, dat zelfs de logistieke voorbereiding van operatiën, die later om een of andere reden niet doorgaan, van beslissende invloed kunnen zijn op het verdere verloop van een veldtocht. Een voortdurend afwegen van de waarde van een

tactische onderneming tegen de daarvoor nodige logistieke inspanning, is gebleken van het hoogste belang te zijn. Dit klemt des te meer nu regelmatige logistieke steun in de toekomst op zijn minst genomen vrij onwaarschijnlijk moet worden geacht en wij van een logistiek van overvloed, in een logistiek van schaarste terecht zullen komen. Zoals ik U tot hertoe heb geschetst, was men er wel van overtuigd, dat de middelen invloed gingen uitoefenen op strategie en tactiek, doch men had geen behoefte aan een scheiding.

Indien de logistiek zich als ontwikkeling van de hiervoor geschetste gedachtengang, van de strategie en de tactiek zou hebben afgescheiden, was het ongetwijfeld een krijgswetenschap in engere zin geworden. In feite is het echter precies andersom gebeurd, de invloed van de civiele wetenschappen en techniek op de militaire middelen werd aangeduid onder de verzamelnaam logistiek. De slechte staat van voorbereiding, waarin de Verenigde Staten van Amerika zich bevonden, op het tijdstip van hun intrede in de tweede wereldoorlog waardoor men aanvankelijk niets anders kon doen dan het produceren van middelen, met het voor zijn tijd immense industriële potentieel, gepaard gaande aan het inzicht, dat men in feite de tweede wereldoorlog tot een goed einde heeft kunnen brengen door een overmacht aan middelen, heeft bij de geallieerden en speciaal bij de Amerikanen een overwaardering van een te ruim begrip logistiek doen ontstaan. Het begrip logistiek werd niet beperkt tot de directe invloed van de middelen op de strategie en de tactiek, maar het breidde zich steeds meer uit in de richting van de civiele wetenschappen en van de techniek. Dit weerspiegelde zich in een lawine van logistieke tijdschriften en artikelen. Hier op een tafeltje heb ik er enige neergelegd. Bijvoorbeeld het „Naval Logistics Research Quarterly”. Dit is onleesbaar voor een normaal ontwikkeld officier.

Ook de gegeven omschrijvingen van logistiek verwijderden zich steeds meer van de krijgswetenschappen in engere zin. Als voorbeeld geef ik U er een, die in een voordracht voor onze eigen vereniging werd gebruikt: Logistiek is het omzetten van strategisch-tactische plannen en handelingen in economische en technologische plannen en handelingen, een transformatieproces, waarbij het latent aanwezige industrieel en economisch potentieel van een land tot militaire macht, tot defensieve kracht wordt omgesmeed.”³⁴⁾ Hierin zien wij, dat het einddoel inderdaad militaire macht is, maar dat vóór het zover is, de hier bedoelde logistiek zich beweegt op economisch, technisch en industrieel terrein, het terrein van de niet-militaire, civiele wetenschappen en techniek.

Hoewel de beginselen van de niet-militaire wetenschappen en techniek óók op militair terrein van toepassing *kunnen* zijn en hoewel deze toepasselijkheid kan worden gedekt door een begrip van logistiek in de ruimere zin als zoeven gedefinieerd, zal deze ruim opgevatte logistiek toch geen krijgswetenschap in engere zin zijn.

De logistiek zoals die in het algemeen nu wordt verstaan, is voor een groot deel een *verzamelwetenschap van gedeelten van bestaande wetenschappen*, onder een weer opgegraven naam. Zouden wij deze verzamelwetenschap in afzonderlijke wetenschappen ontleed naast elkaar gerangschikt denken, dan zouden wij de logistiek van elk daarvan een deel zien bestrijken, zoals schematisch hieronder weergegeven:

S TLO	T AGI	E CST	S OIE	O RK	C H
R	C	O	C	G	E
A	T	N	I	A	M
T	I	O	O	N	I
E	E	M	L	I	E ENZ. ENZ.
G	K	I	O	S	
I		E	G	A	
E			I	T	
			E	I	
				E	
				L	
				E	
				E	
				R	

Het zal duidelijk zijn, dat voor een zó ruim opgevatte logistiek te weinig plaats is in de krijgswetenschap in engere zin. Het als een driehoek voorstellen van strategie, tactiek en logistiek (zoals dit dikwijls wordt gedaan) is dan ook niet juist. Wil de logistiek een plaats hebben in de krijgswetenschap in engere zin, dan zal de logistiek niet meer mogen omvatten, dan de leer omtrent de betekenis en aanwending van de middelen in nauw verband met de strategie en de tactiek. De strategie beziet dan de krijg in zijn totaliteit, de tactiek doet dit in zijn details en de logistiek zou dit moeten doen uit het oogpunt van middelen. De logistiek zal deze plaats veroveren naarmate zij minder wordt verbreed en meer wordt verdiept. Het is de vraag of de logistiek — voor zover zij samenvalt met de civiele wetenschappen — een eigen verzamelwetenschap is of dat dit deel valt onder reeds bestaande begrippen als geleide-, plan-, of oorlogseconomie.

Velen menen, dat deze ruim opgevatte logistiek ook niet tot het militair terrein alleen hoort. In deze richting denkt bijvoorbeeld professor Morgenstern van de Universiteit van Princeton. ³⁵⁾ Het geheel van activiteiten benodigd voor de bouw van een wolkenkrabber, in het hart van New York, op een plaats waar totaal geen ruimte voor welke opslag dan ook is en waar per tijdseenheid juist datgene moet aankomen wat op dat moment kan worden verwerkt, is een logistieke operatie, in deze zin. Hij verstaat onder een logistieke operatie een operatie, die bestaat uit de verschaffing van middelen en diensten voor activiteiten, die — in plaats en tijd gescheiden — deze middelen en diensten vereisen om het mogelijk te maken, dat deze activiteiten worden uitgevoerd volgens huidige of toekomstige frequentie.

Er zou dan misschien iets voor te zeggen zijn, zoals von Clausewitz deed, en de krijgswetenschappen te beperken tot de „Kriegsführung”, en net als hij een beetje water in de wijn te doen en een deel van de middelen wel te behandelen. Maar de invloed is daarvoor te groot geworden, en te constant aanwezig. De afscheiding van de logistiek is niet meer te stuiten. Het is een logische ontwikkeling in de krijgswetenschap. Er schuilt echter een groot gevaar in het te breed opvatten en ongelimiteerd uitbreiden van dit begrip logistiek!

In de oorlogvoering is de techniek een ongekend grote rol gaan spelen en juist de beschikbare technische middelen bepalen in hoge mate mede de

mogelijkheden. De beslissingen over de aanwending daarvan vormen een verantwoordelijkheid van de bevelhebber en de daarmee verband houdende mogelijkheden vormen een onderwerp van studie en een noodzakelijke wetenschap voor de werkelijke militairen. Ik bedoel de werkelijk met de gevechtsleiding geoccupeerde officieren op elk niveau. Het is een beetje gevaarlijk om een scheidingslijn te trekken, omdat men zo gauw bepaalde functionarissen over het hoofd ziet, maar toch wil ik in het algemeen zeggen, dat ik hieronder versta de troepen commandanten en de officieren van de stafsecties op elk niveau. De officieren van de speciale stafsecties zullen in het algemeen belast zijn met een taak, die wel past in de ruime, doch niet in de militair beperkt opgevatte logistiek.

Juist in dat deel waar het militaire leven in feite samenvalt met het civiele vinden momenteel talloze militairen een emplot, terwijl zij functies vervullen, die evengoed door burgers zouden kunnen worden vervuld. Deze militairen, die zich bemoeien met dat deel van de logistiek, waarvan men wel zegt, dat het bestaat uit datgene wat te berekenen valt, vormen een krijgsvreemd element in een krijgsmacht. Er moet voor worden gewaakt, dat een krijgsmacht te veel deze zijde wordt opgedrongen. Ik kan mij niet onttrekken aan de indruk, dat in ons en de met ons verbonden legers de neiging bestaat af te dwalen naar het niet militaire deel van de logistiek. Te veel militairen zijn volkomen gelukkig op een plaats waar zij civiele kunde en techniek toepassen, zonder enig verband met de krijgsmacht. Zij denken zich op dat terrein direct experts. In contact met werkelijke experts, doen zij de naam van de krijgsmacht geen goed. Ik heb het hier niet over het handjevol, werkelijk eminente militairen, die naast een gedegen kennis van hun deel van de krijgsmacht, zich bovendien een gedegen kennis van een civiele wetenschap of techniek hebben eigen gemaakt. Juist deze laatsten zijn onmisbaar, om het werk, dat door niet militairen in de te ruim opgevatte logistiek moet worden verricht, te leiden en militair verantwoord te doen blijven. Maar het werk zelf, waarvoor in het burgerleven reeds organisaties bestaan en waarvoor veelal reeds diepgaande studies zijn gemaakt, moet niet door daarvoor vrij willekeurig gekozen militairen worden verricht. Bevelhebbers als Alexander de Grote en Napoleon hebben uiteraard ook gebruik gemaakt van datgene wat de wetenschap hun kon bieden, denken wij slechts aan de ontwikkeling van de suikerbiet en aan de invoering van het tientallig stelsel. Maar zij hielden hun krijgsmacht zuiver en lieten deze niet verwateren door allerlei burgers in militair uniform, als deel van de krijgsmacht op te nemen.

Het is dus de vraag of wij nu wel zo gelukkig moeten zijn met het modewoord logistiek, zoals dit nu algemeen te ruim wordt verstaan, of het niet beter is ons te bezinnen op onze eigenlijke taak en een ontwerp als het „Project Mass”, het door het Zevende U.S. Leger beproefde nieuwe bevoorradingsstelsel, aan een burger economische Hogeschool te laten ontwikkelen, zoals ook in werkelijkheid is gebeurd. Het berust op een verantwoord gebruik van rekenmachines, gekoppeld aan het gebruik van snelle transportmiddelen. Indien voor een dergelijk systeem de militaire eisen worden vastgelegd en het door enkele werkelijke militaire experts in de ontwikkeling wordt gevolgd kan men ervan overtuigd zijn dat iets goeds wordt ontwikkeld. (Dit behoeven helemaal geen experts op het gebied van rekenmachines te zijn, zij moeten hiervan echter wel de mogelijkheden kennen).

Indien men een dergelijk systeem zou laten uitwerken door militairen, die zich enige kennis van deze materie hebben eigen gemaakt, dan zou het resultaat op zijn minst genomen twijfelachtig zijn.

Het is niet te verwonderen, dat na de tweede wereldoorlog een overwaardering van de logistiek in de oneigenlijke ruime zin is ontstaan. De geallieerden blonken nu eenmaal in het algemeen niet uit in een sublieme toepassing van de regels van strategie en tactiek, maar wel in de logistiek als toepassing van civiele wetenschappen en techniek. Er kan niet genoeg aandacht worden besteed aan de verdieping van de logistiek in tegenstelling met de verbreding. Het vermogen tot oordelen over de logistieke problemen in de ruimere zin, moet de leidinggevende militairen worden bijgebracht. Maar zij moeten zich niet verbeelden ook uitvoerders op dit terrein te moeten zijn. Het kan dan voorkomen, dat de ontwikkeling van een kunstmaan een verantwoordelijkheid van één of meer krijgsmachtdelen wordt.

Mijnheer de Voorzitter, ik kom dan tot de conclusie dat logistiek, zoals het nu wordt verstaan, een krijgswetenschap in de ruimere zin van de betekenis is die aan de ene kant leiden kan tot een civiele wetenschap logistiek en aan de andere kant in zich de mogelijkheid heeft tot het doen ontstaan van een krijgswetenschap in engere zin. Voor dit laatste zou alle niet militaire ballast overboord moeten worden gegooid waarna voor militaire logistiek zou overblijven: „De wetenschap, die zich bezighoudt met de kennis, studie en het onderzoek van de factoren, die de inzet van de middelen beheersen in nauw verband met strategie en tactiek“. Bestudering van dit deel van de krijgswetenschap is zeer noodzakelijk. Bovendien blijft het van groot belang aan werkelijke militairen zoveel begrip voor de tegen deze militaire logistiek aanleunende civiele wetenschappen te geven, dat zij leiding kunnen geven aan groepen specialisten, die zich met niet strikt militaire activiteiten bezig houden.

Ik hoop niet, dat U denkt dat ik de indruk zou willen vestigen als was de logistiek zoals deze nu wordt verstaan, niet belangrijk. Verwijzing naar het eerste en tweede deel van mijn voordracht mogen een eventuele misvatting in deze in ieder geval wegnemen. Doch de erkenning van de waarde mag er niet toe leiden zonder meer aan te nemen, dat de logistiek van thans als een krijgswetenschap in de engere zin mag worden beschouwd.

Ik moge besluiten met de woorden van professor Morgenstern: „De logistiek werpt enorme vraagstukken op. Wij zijn nog ver verwijderd van de gewenste hoeveelheid kennis. Het zal ons nog vele heldere geesten, veel tijd en inspanning kosten om ons dichterbij het uiteindelijke doel te brengen.“³⁶ (*Applaus*).

De Voorzitter:

Majoor van Elsen, dit applaus moge reeds een voorlopige waardering voor Uw voordracht zijn. Ik neem aan, dat U bereid bent om eventuele vragen te beantwoorden of in debat te treden. Mag ik dan — na even enkele minuten het gehoorde te hebben laten bezinken — degenen die aan de inleider iets willen vragen of die over een bepaald punt in debat willen treden, verzoeken zich op te geven bij de secretaris de Kolonel Boots.

PAUZE

De Voorzitter:

Heren, voor het debat hebben zich opgegeven de Kapitein Snapper, de Overste Kroon, de Generaal Warringa en de Majoor P. van Elsen. Mag ik de heren uitnodigen achtereenvolgens het woord te nemen? De inleider zal de sprekers dan gezamenlijk beantwoorden. Met het oog op de tijd verzoek ik de vragen zo kort en bondig mogelijk te stellen.

Reserve-Kapitein F. Snapper:

Mijnheer de Voorzitter, na de boeiende lezing van de Majoor van Elsen heb ik slechts één vraag en wel naar aanleiding van zijn stelling drie. Ik wil er in de eerste plaats op wijzen dat von Clausewitz expliciet gesteld heeft dat de logistieke middelen bekend zijn en ik wil hierbij ook nogmaals erop wijzen dat von Clausewitz zich heeft uitgelaten over het geval waarin door logistieke invloeden de sterkteverhoudingen tussen de verschillende wapens verandert. Ik moge dan nog eens aanhalen — wat ik ook al eens een keer i.v.m. een ander onderwerp heb aangehaald: „Jede Waffe hat ihre eigentümliche Bestimmung, also ihren eigenen Wirkungskreis; dieser aber, ist wieder nicht so bestimmt dasz er nicht grösser oder kleiner sein könnte, wodurch bloss Modificationen in der Kriegsführung aber noch keine entschiedenen Nachteile herbeigeführt werden.“ Ik ben van mening dat von Clausewitz heeft willen stellen, dat onafhankelijk van de logistiek, algemeen geldende beginselen bij de oorlogvoering in acht dienen te worden genomen. Wanneer wij ervan uitgaan dat oorlogvoering beheerst wordt door het gebruik der troepen met betrekking tot concentratie, vuurkracht en mobiliteit, op grond van de stand van de technische ontwikkeling, dan heeft von Clausewitz m.i. volkomen gelijk. In aanvulling op Majoor van Elsen zou ik willen stellen dat men wel van de hoeveelheid middelen, niet van de aard der middelen moet abstraheren om de juiste beginselen te ontdekken, om daarna voor ieder specifiek geval de middelen van vriend en vijand in de analyse te betrekken, om voor dat specifiek geval tot een oplossing te komen. Ik zou dus de Majoor van Elsen de vraag willen stellen: moet de laatste zin van stelling drie niet als volgt gewijzigd worden „Laatstgenoemde had een juist inzicht in de invloed van de middelen op de krijg van zijn tijd, doch hij beperkte zich willens en wetens tot de „Kriegsführung“, de leiding van de oorlog, afgezien van de middelen aangezien de Kriegsführung door verandering der middelen wel anders wordt, doch niet haar beginselen.“ Het is dus duidelijk dat ik mij met de slotconclusie van Majoor van Elsen wel verenig, nl. dat de militaire logistiek de wetenschap is, die zich bezig houdt met de kennis, studie en het onderzoek van de factoren, die de inzet van de middelen beheersen in nauw verband met strategie en tactiek.

Ik moge dit nog toelichten door de omstandigheden te vermelden waaronder in ons Vaderland de renaissance van de krijgstudie plaatsvond.

In 1589 hadden de Staten-Generaal het leger moeten inkrimpen. Op de omstandigheden, die hiertoe geleid hebben kan ik uiteraard niet ingaan.

De Hertog van Parma kreeg toen echter van Filips II opdracht om met een gedeelte van het Spaanse leger naar Frankrijk op te rukken om in Frankrijk een katholieke regering te verzekeren. Het was toen Willem Lodewijk de Friese Stadhouder en niet Prins Maurits, die de Staten-Generaal voorstelde

om tot het offensief tegen de Spanjaarden over te gaan. De Staten-Generaal weigerden dit, aangezien zij dit niet met dit kleine leger aandurfdën.

Echter Willem Lodewijk was ervan overtuigd, dat als men maar de juiste beginselen kon vinden om de mobiliteit van het Staatse leger op te voeren men ook met dit kleine leger met succes het offensief zou kunnen voeren.

Hiertoe begon hij volgens de berichten van de zeer betrouwbare van Reyde de klassieken te bestuderen in het bijzonder „Tactica” van de Griekse Keizer Leo.

De resultaten hiervan beoefende hij met zijn troepen, hetgeen door Maurits werd overgenomen.

Willem Lodewijk heeft echter eerst in 1594 een vertaling van de „Tactica” van Keizer Leo voor Maurits kunnen bemachtigen, terwijl het voorts bekend is, dat Maurits in 1595 van de Staten een Latijnse uitgave van een klassiek militair handboek ontving, dat door Professor Lipsius in Antwerpen was uitgegeven. Het zou wellicht aanbevelenswaardig zijn door de Krijgsgeschiedkundige Afdeling te laten nagaan of een dezer boeken door Prins Maurits aan Professor van Meurs ter hand is gesteld om te vertalen.

Wij weten allen welke successen de toepassing van de resultaten van het onderzoek naar de klassieke beginselen der krijgskunde voor het staatse leger gehad heeft.

Zo zien wij hier een aanpassing van de logistieke middelen — een klein leger van 20.000 man — aan de strategische mogelijkheden ontstaan door het wegtrekken van een deel van het Spaanse leger — door het toepassen van een aangepaste tactiek, gebaseerd op eeuwenoude beginselen. Ik dank U.

Luitenant-Kolonel M. A. Kroon:

Mijnheer de Voorzitter, de Majoor van Elsen heeft het herhaalde malen gehad over de krijgswetenschap in engere zin. Volgens mij bestaat er geen krijgswetenschap in engere zin van de betekenis. Wel een krijgswetenschap — of kunst — in de *eigenlijke* zin, welke het gevechtveld tot object van onderzoek heeft. Het gevechtveld, waar de psychische en fysieke krachten d.m.v. de laatste worden afgemeten, waarbij de strijd zich altijd zal bewegen in het element van het gevaar en de berekening slechts met louter veranderlijke grootheden kan worden gemaakt, terwijl de krijgshandeling van morele kracht en uitwerking is doortrokken.

Generaal-Majoor J. G. Warringa:

Mijnheer de Voorzitter, met grote belangstelling heb ik de boeiende rede van de Majoor van Elsen beluisterd. Maar reeds bij het lezen van zijn stellingen meende ik bezwaren te moeten maken tegen het gestelde in zijn stelling 4, waarin hij zegt: „thans dreigt een overwaardering van het deel van de logistiek, dat samenvalt met de op de krijg toepasselijke kennis van civiele wetenschappen en technieken”. Naar aanleiding van deze uitspraak zou ik graag de inleider een min of meer gemotiveerde vraag willen stellen. Maar daarvoor is het nodig om eigenlijk de logistiek te verdelen in de logistiek ten behoeve van de legervorming, de legeropbouw en de logistiek ten aanzien van de oorlogvoering. Als ik mij niet heb vergist, dan heeft de inleider zich voornamelijk gericht tot de logistiek met betrekking tot de oorlogvoering. Ter-

wijl ik mij juist in het bijzonder richt tot de logistiek met betrekking tot de legervorming, een periode waarin wij uiteraard nu leven en waarin dit gevaar — zoals de inleider zegt — thans dus ook zou heersen. Nu geloof ik, dat wij hier op verschillende niveaus moeten denken nl. op het niveau van de troepencommandant die werkt met de middelen waarover hij beschikt en op het hogere niveau, dat bij de legervorming de strijdkrachten de middelen moet geven waarover de industrie en de technieken beschikken. En nu ben ik van mening dat wij juist op het ogenblik bij de legeropbouw — vrijwel in alle landen, althans in een groot aantal landen — de grote fout zien maken dat men organiseert zonder nog precies te weten welke middelen aan deze strijdkrachten kunnen worden verschaft.

En dan, in de engere zin kijkende, wanneer de Chef Generale Staf een oekaze moet uitgeven t.a.v. het kostenbesef van de commandanten, dan vraag ik mij af óf wel in de strijdmachten een overwaardering heerst van de kennis der civiele wetenschappen en logistieken. Want het kostenbesef krijgt men juist pas wanneer men besef heeft van wat het heeft gekost om de materialen waarover men de beschikking heeft te verkrijgen en wat de gevolgen zijn wanneer die materialen niet goed worden beheerd.

Majoor P. van Elsen:

Mijnheer de Voorzitter, de geachte inleider heeft bij zijn streven om de logistiek een plaats te geven in de krijgswetenschap gezegd dat de krijgswetenschap niet gezien kon worden als een driehoek: logistiek, strategie, tactiek. Hij had hier op het oog de door hem in militair milieu enigszins verguisde logistiek in ruime zin. Ik zou de inleider nu willen vragen: als wij de logistiek zien als logistiek in engere zin, of dan de krijgswetenschap wél te zien is als de driehoek: logistiek, strategie, tactiek.

Majoor J. van Elsen:

Mag ik beginnen met het antwoord aan de generaal Warringa, mijnheer de Voorzitter? De Generaal Warringa is bang dat in tegenstelling met wat ik gesteld heb, juist de logistiek in ruimere zin te weinig belangstelling heeft in verband met het kostenbesef en met de waarde van het materieel dat iedere commandant in zijn handen heeft en waarvan hij zich niet realiseert de grote moeite die er achter zit vanaf industrie, defensiebegroting enz. totdat het bij hem komt. Ik geloof dat ik het zo goed heb begrepen Generaal? Ik geloof dat ik het hier voor 100% mee eens kan zijn en dat ik eigenlijk dankbaar ben dat U deze praktische vraag nog eens naar voren heeft gebracht. Het is inderdaad van het grootste belang dat de werkelijke militairen — en ik haal nu aan wat ik reeds gezegd heb in mijn lezing: „zoveel begrip voor de tegen deze militaire logistiek aanleunende civiele wetenschappen wordt gegeven, dat zij leiding kunnen geven”. En ik zal het gaarne aanvullen op Uw instigatie Generaal, met: „dat zij zich realiseren de verantwoordelijkheid die zij op dit niet-militaire terrein hebben”. Ik hoop dat ik hiermee deze omissie heb goed gemaakt.

Overste Kroon, ik heb inderdaad er lang over gedacht of ik mij ook nog moest begeven in een waardering van krijgskunst of kunde. Ik meen dat voor onze Vereniging, ook door de Generaal Calmeijer, hierover al meermalen is

gesproken en dat dit een heel apart onderwerp zou worden. Ik meende dat ik in mijn lezing op een gegeven moment duidelijk genoeg gesteld heb, dat moreel en moed van het grootste belang zijn en op de eerste plaats komen. Ik haal aan uit mijn lezing: „in de met techniek overstroomde legers zijn en blijven voldoende tactisch inzicht en moed van het grootste belang en zij staan nog steeds op de eerste plaats”. Mijn opdracht was: de plaats van de logistiek. Ik kan U de verzekering geven dat ik inderdaad meer met hart en ziel achter een lezing had gestaan over moreel en moed in het leger, want het is niet prettig een lezing over logistiek te moeten houden. Moreel en moreelsvorming en „leadership” zijn zo uitermate belangrijk, dat ik hoop dat het Bestuur in deze richting nog eens een lezing zou kunnen organiseren. Ik hoop dat ik de Overste Kroon hiermee voldoende duidelijk gemaakt heb dat ik voor 100% achter hem sta.

Vervolgens mijn broer de Major van Elsen. Ik moet zeggen, inderdaad als de logistiek zoals ik gezegd heb de niet militaire ballast over boord gooit, dan krijgen wij de drie-eenheid: strategie, tactiek en logistiek. Maar nu zit er aan de logistiek zo'n onaangename, zeer noodzakelijke, civiele bult dat men met evenveel recht kaartlezen — ik heb zo gauw geen ander voorbeeld — of autorijden bij de tactiek zou kunnen scharen, omdat het zeer noodzakelijk is dat men kan kaartlezen als men tactiek en strategie wil bedrijven. Door von Clausewitz en door honderd jaar studie en doordat iedereen erover nagedacht heeft, zijn deze — ik heb hier L'allemand liggen, „Les arts secondaires de la guerre” — wetenschappen er afgevallen en bleven strategie en tactiek zuiver over. Zo moet van de logistiek ook eerst af al die economie, die organisatie-leer en die chemie. U moet het LOGISTIC Chemical Journal van de Amerikanen eens trachten te lezen mijne heren, het is niet te lezen voor ons. Dat moet er af en dan is deze trilogie inderdaad juist, ofschoon de logistiek dan een deel van strategie en tactiek zal overlappen.

De heer Snapper; uiteraard heb ik niet alle toepasselijke delen uit „Vom Kriege” gegeven en ik dank dus de heer Snapper in de eerste plaats voor zijn aanvulling. Voor het wijzigen van mijn derde stelling, zult u begrijpen, zo zonder meer voel ik niets. De beginselen van tactiek en strategie worden door invoering van de logistiek inderdaad niet veranderd. Ik huiver ervan om U een voorbeeld te geven omdat dit uiteraard niet doordacht is. Maar de factoren moeten aangevuld worden en ik noem er dus één — haalt U hem morgen niet aan als een waarheid —: de behoeften aan opslag en transport zijn omgekeerd evenredig. Hier hebt U dus een regel die bestudeerd moet worden, of deze inderdaad juist is en die moet dus naast strategie en tactiek worden ingevoerd. Hebt u veel transport: weinig opslag. Hebt U weinig transport, dan zult U opslag moeten accepteren. Dergelijke — ik noem een voorbeeld mijnheer de Voorzitter en ik zeg nogmaals, dit is niet doordacht — maar het moet een aanvulling zijn van de beginselen door regels die de middelen beheersen en niet een veranderen van de beginselen van von Clausewitz; dat heb ik niet gesteld. Of van Meurs heruitgaf of dat hij domweg overnam, dat kan ik ook zo niet beoordelen; maar het blijkt wel uit een fotocopie van zijn frontpagina dat hij in ieder geval niet aangaf dat hij de inhoud van een ander geleend had.

Hij heeft het onder zijn eigen naam uitgegeven, zonder ook maar te verwijzen naar een andere uitgave. Of dit weer een geval is zoals ik in het begin

van mijn lezing genoemd heb, een beetje vrij overnemen van anderen, dat kan ik zonder meer niet beoordelen. Mijnheer de Voorzitter, ik hoop dat ik de vragenstellers hiermee voldoende mijn mening gezegd heb.

De Voorzitter:

Majoor van Elsen, namens de aanwezigen mag ik U dan hartelijk danken voor de doorwrochte en duidelijke wijze waarop U vanavond ons een inzicht heeft gegeven in de plaats van de logistiek in de krijgswetenschap. Ik geloof dat dit de hoofdzakelijke verdienste van Uw voordracht is. U heeft ons niet zozeer uiteen willen zetten — en dat was ook niet het onderwerp dat U verzocht was te behandelen — hoe de logistiek in deze tijd werkt, maar U heeft getracht om ons een duidelijk beeld te geven van wat logistiek, waarover zoveel wordt gesproken nu eigenlijk is en welke plaats de logistiek in het geheel van de tegenwoordige krijgswetenschap heeft. U heeft daarbij in het laatste gedeelte van Uw voordracht deze plaats aan enge grenzen gebonden. Dit is voor iemand, die over een onderwerp spreekt, op zichzelf al een verdienste, want gewoonlijk heeft zo iemand de neiging om dat onderwerp zo breed mogelijk op te vatten. U heeft daarentegen in het slot van Uw voordracht Uw onderwerp sterk begrensd en getracht aan te geven wat het eigenlijke onderwerp is van de logistiek. Ik dank u zeer voor de duidelijke en wetenschappelijke wijze waarop U ons dit vanavond voor ogen heeft gesteld.

Als ik hier nog een enkele opmerking mijnerzijds aan mag toevoegen, dan is dat in de eerste plaats over iets uit Uw inleiding, waar de Generaal Warringa al enigszins op in is gegaan, nl. Uw opmerking dat in de tegenwoordige tijd somtijds aan de logistiek een te grote betekenis wordt toegekend. Ik moet U zeggen, dat ik benieuwd was hoe U dit zou verdedigen. Ik zou dit toch eigenlijk nog iets eenvoudiger willen trachten te zeggen voor de troepencommandant en vanavond hebben wij toch hoofdzakelijk, of voor een zeer belangrijk gedeelte, troepencommandanten en a.s. troepencommandanten onder ons gehoor. Naar mijn mening moet de troepencommandant zorgen dat hij de meester blijft van de logistiek en er niet de slaaf van wordt. Wanneer hij de slaaf wordt van de logistiek kent hij een te grote waarde aan de logistiek toe. Wanneer hij de meester is van de logistiek dan stelt hij de logistiek op zijn juiste plaats. Ik bedoel daar dit mee: een commandant die zich geheel laat beheersen door zijn middelen en steeds angstig achterom kijkt, of hij wel iets kan doen of hij daar wel voldoende middelen voor heeft, komt ten slotte tot niets, want er is nog nooit een Commandant geweest, die van mening was, dat hij voldoende middelen voor een bepaalde operatie had. Er ontbreekt steeds iets aan. Aan de andere kant stelt een Commandant, die een onderneming begint, zonder zich af te vragen of hij daarvoor het minimum aan middelen heeft, zijn troep aan de ondergang bloot en loopt grote kans dat zijn onderneming mislukt. Tussen die twee uitersten moet de commandant balanceren; hij moet dus meester blijven van zijn middelen, maar hij moet niet de slaaf worden van zijn middelen.

Dan een tweede opmerking, ook in dit verband, die ik nog zou willen maken. U heeft opgemerkt, dat in onze tijd het begrip logistiek zeer ruim wordt opgevat en daarbij ook gewezen op een Amerikaanse publikatie, waar een bijzonder grote uitbreiding werd gegeven aan het begrip logistiek. Dit is verklaarbaar, omdat de V.S., bij hun deelname aan de beide grote wereld-

oorlogen, militair betrekkelijk onvoorbereid in de oorlog zijn binnengetreden en toen gebruik hebben gemaakt van datgene waarin Amerika, toen althans, een zeer grote voorsprong bezat, nl. het enorm industrieel en economisch apparaat. Amerika heeft er zich dus met volle inspanning op geworpen, om door een overvloed van middelen de tegenpartij als het ware dood te drukken. Dit brengt dus vanzelf mee, dat in de Amerikaanse geestesgesteldheid betreffende de krijgskunst een bijzonder grote waarde aan de logistiek in de meest uitgebreide vorm wordt toegekend. Dit wordt ook daarmee aangetoond, dat Amerika het enige land is, voor zover mij bekend, dat een speciaal college heeft waarin de logistiek in de meest uitgebreide zin wordt gedoceerd, nl. het Industrial College of the Armed Forces. Ik heb het voorrecht gehad om dat een aantal jaren geleden te bezoeken en daar wordt de logistiek gedoceerd van de fabriek af totdat het materieel bij de troep is. De gehele mobilisatie van de industrie wordt daar dus gerekend onder het begrip logistiek. Ook de samenwerking tussen de militaire leiders en de industrie, die een zo grote rol heeft gespeeld en waardoor Amerika in beide oorlogen erin is geslaagd — in de eerste pas na geruime tijd — om door inzet van een groot aantal middelen tenslotte een voorsprong op de tegenstander te krijgen. Ik wil eindigen met op te merken, dat ik persoonlijk voor het Westen, voor de vrije wereld, veel verwacht van de samenwerking, die wij nu sinds enige tijd hebben gekregen, tussen deze Amerikaanse geestesgesteldheid en de Duitse militaire opvattingen. De Duitsers hebben in beide wereldoorlogen moeten trachten om met een betrekkelijk minimum aan middelen een zo groot mogelijke uitwerking te krijgen. Nog enkele dagen geleden sprak ik een Duitse Admiraal, die op het ogenblik Parlements lid is in Duitsland, en die mij zei: wij zijn bij onze hele militaire opbouw op het ogenblik aan het nagaan hoe het mogelijk is om met beperkte middelen een zo groot mogelijke gevechtskracht te krijgen. Dat is dus precies een tegenovergesteld streven, dan dat van de Amerikanen. De combinatie kan wellicht een maximum aan resultaat geven.

Ik eindig met de Garnizoenscommandant, Kolonel Naarding, dank te zeggen voor de verleende gastvrijheid in deze mooie mess en voor de moeite aan de voorbereiding besteed.

Ten slotte mag ik nog wel vragen aan diegenen, die hier als introducés zijn geweest en die zich gedrongen zouden voelen om lid van onze vereniging te worden en mede te helpen om van de 2-400 leden, die wij nu hebben, 3000 te maken, zich bij de Kolonel Boots op te geven. En dan sluit ik hiermede deze bijeenkomst.

MEDEDELINGEN:

1. De lezing van Kolonel b.d. K.N.I.L. J. H. de Vries over „*Problemen rond de fall-out*” zal op 17 januari 1958 te 's-Gravenhage worden gehouden.
2. De lezing van Kapitein ter Zee A. E. Y. Modderman, Directeur van de Marine Stafschool over „*De politiek en de strijdkrachten*” zal eveneens te 's-Gravenhage worden gehouden en wel op 14 februari 1958.

STELLINGEN.

1. In de oudheid verstond men onder logistiek: alle voorbereidende werkzaamheden die zijn gericht op het gereedstellen van de strijdkrachten op het gevechtveld.
2. Het woord logistiek, dat bij de Romeinen en Byzantijnen naast de woorden strategie en tactiek algemeen werd gebruikt, is bij de vernieuwing van de krijgswetenschap na de Middeleeuwen op de achtergrond gebleven. De grote betekenis van de invloed van de middelen op het verloop van de krijg werd evenwel door alle grote veldheren onderkend.
3. Jomini gaf een praktische indeling van de krijgswetenschap, waarin de logistiek een plaats vond. Zijn indeling raakte evenwel in onbruik onder de invloed van de theoretisch sterkere von Clausewitz.
Laatstgenoemde had weliswaar een juist inzicht in de invloed van de middelen op de krijg van zijn tijd, doch hij beperkte zich, willens en wetens, tot de „Kriegsführung“, de leiding van de oorlog, afgezien van de middelen.
4. Mede door onvoldoende bestudering van het oorspronkelijke werk van von Clausewitz, is tot de tweede wereldoorlog te weinig aandacht besteed aan het belang van de logistiek en de invloed daarvan op de tactiek en de strategie. Als reactie hierop dreigt thans een overwaardering van het deel van de logistiek, dat samenvalt met de op de krijg toepasselijke kennis van civiele wetenschappen en technieken.
5. De logistiek, zoals deze nu algemeen wordt verstaan, is geen krijgswetenschap in de engere zin van de betekenis, doch een verzamelwetenschap van op de krijg toepasselijke delen van civiele en militaire wetenschappen.
6. De strategie beziet de krijg in zijn totaliteit, de tactiek doet dit in zijn details, de logistiek zou dit moeten doen uit het oogpunt van middelen.

BRONNEN OPGAVE

- 1) Westbrook. R. L. *Armor* 1957.
- 2) Lühe. H. E. W. von der. *Militär Conversations-Lexicon*. Dl. 4. (1836).
- 3) Jansen Schoonhoven. P. E. Referaat D.S.C. Linnebach. Karl. *Die Wehrwissenschaft, ihr Begriff und ihr System*. (1939) Berlijn.
- 4) Puysegur. De. *Art de Guerre, par Principes et Règles*. Dl. 2. Blz. 47 e.v. (1749).
- 5) Lühe. H. E. W. von der. *Militär Conversations-Lexicon*. Dl. 4. (1836).
- 6) Jansen Schoonhoven. P. E. *Logistiek, en meer in het bijzonder het luchtmachtaspect daarvan. Voordracht. Ver. ter Beoef. v. d. Krijgsw.* (1951/52).
- 7) Bardin. Baron. *Dictionnaire de l'Armée de Terre*. Dl. 6. (1841).
- 8) *Dictionnaire Militaire*. Dl. 2. (1910).
- 9) Zakowitch. R. *Revue Militaire d'Information*. (1953).
- 10) Jomini. Baron de. *Précis l'Art de la Guerre*. Bldz. 15 noot 2. (1830).
- 11) Idem. Bldz. 183 e.v.
- 12) Zakowitch. R. *Revue Militaire d'Information*. (1953).
- 13) Jomini. Baron de. *Précis l'Art de la Guerre*. Bldz. 189. (1830).
- 14) Clausewitz. Carl von. *Vom Kriege*. Bldz. 102. (1832). Uitgave Dümmler. Berlijn.
- 15) Idem. Bldz. 106.
- 16) Idem. Bldz. 110.
- 17) Jomini. Baron de. *Précis l'Art de la Guerre*. Bldz. 14. (1830).
- 18) Clausewitz. Carl von. *Vom Kriege*. Bldz. 111. (1832). Uitgave Dümmler. Berlijn.
- 19) Idem. Bldz. 117.
- 20) Idem. Bldz. 110.
- 21) Jansen Schoonhoven. P. E. Referaat D.S.C. Linnebach. Karl. *Die Wehrwissenschaft, ihr Begriff und ihr System*. (1939). Berlijn.
- 22) Liddell Hart. B. H. *Marine Corps Gazette* Juli 1957.
- 23) Turner. Gordon. B. A. *History of Military Affairs*. Bldz. 577.
- 24) Idem. Bldz. 578.
- 25) Idem. Bldz. 579.
- 26) Idem. Bldz. 580.
- 27) Idem. Bldz. 583.
- 28) Liddell Hart. B. H. *Marine Corps Gazette*. Juli 1957.
- 29) *The Fatal Decisions*. (1956). Bldz. 85.
- 30) *The Fatal Decisions*. (1956). Bldz. 86.
- 31) *The Fatal Decisions*. (1956). Bldz. 89.
- 32) Liddell Hart. B. H. *Strategy*. Bldz. 334. (1955).
- 33) Idem. Bldz. 336.
- 34) Jansen Schoonhoven. P. E. *Logistiek, en meer in het bijzonder het luchtmachtaspect daarvan. Voordr. Ver. ter Beoef. v. d. Krijgswetenschap*. (1951/52).
- 35) Morgenstern. Oskar. *Naval Research Logistics Quarterly*. 1955. *Note On The Formulation Of The Theory Of Logistics*. Bldz. 130.
- 36) Idem. Bldz. 136.

MEDEDELINGEN VAN HUISHOUDELIJKE AARD

NIEUWE LEDEN

Nederland

Den Haag: Bibliotheek Min. v. Oorlog (1 abonn.); D. L. Cramer Bornemann, res. Lt. K.C.T.; E. S. Zeevenhooven, Kolonel der Genie.

Amsterdam: R. E. Duis, res. 2e Lt.; J. C. Kielstra, ec. Drs. res. Majoor der Artillerie.

Arnhem: A. J. Marinus, Majoor-Vlieger K.Lu.

Eindhoven: C. A. J. Jacobs, res. 2e Lt.

Haarlem: F. Boersma, 2e Lt.

Nunspeet: S. R. Veldhuis, 1e Lt. Artillerie.

Rijswijk: Mevrouw G. E. S. van der Waarden, Kapitein Milva.

Zeist: Mevrouw A. Kessler, Kapitein Kluva.

De contributie voor het werkjaar 1957—1958 (1 okt. 1957—30 sept. 1958) is vastgesteld op f 10,—. De leden, die *zulks nog niet gedaan hebben*, wordt dringend verzocht hun contributie wel te willen storten op postrekening 78828 van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, Den Haag.

Het Bestuur van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap is thans als volgt samengesteld: M. R. H. Calmeyer, Lt.-Gen. G.S. b.d., Lid v. d. 2e Kamer der Staten-Generaal, Voorzitter; J. H. Couzy, Lt.-Generaal der Art., Onder-Voorzitter; E. R. d'Engelbronner, Kolonel G.S., Redacteur Orgaan en W.J.; A. L. van den Berge, Brigade-Generaal G.S.; H. C. Gantier, Kolonel-vlieger; E. J. C. van Hootegem, Kolonel G.S.; Mr. F. R. Mijndieff, Directeur-Generaal voor Openbare Orde en Veiligheid; J. M. van Olm, Schout-bij-nacht-vlieger; A. H. J. van der Schatte Olivier, Commandeur; J. J. de Wolf, Brigade-Generaal Genie b.d.; H. P. Zielstra, Generaal-Majoor-Vlieger; J. P. Boots, Res. Kolonel b.d., Secretaris-Penningmeester, van Alkemadeaan 215, 's-Gravenhage, telefoon 774621.

Geeft bij adresverandering kennis aan de Secretaris-Penningmeester,
en vergeet vooral niet ons een nieuw lid op te geven
van Alkemadeaan 215, 's-Gravenhage

Niettegenstaande de hogere porti-kosten (100 %) en de wederom gestegen papier- en drukkersprijzen ligt het niet in het voornemen van het Bestuur de contributie te verhogen. Maar dan moeten onze leden allen medewerken nieuwe leden te werven. Ieder beroeps- en reserve-officier dient lid te zijn van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.